

Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti yanında
Kütləvi İformasiya Vasitələrinin
İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

Faiq Ələkbərli
dosent, fəlsəfə üzrə
fəlsəfə doktoru

I Yazı

Mirzə Ələkbər Sabir (1862-1911) Şamaxıda anadan olmuş, 1874-cü ildə Bakı quberniya məclisinin Şamaxıdakı ruhani məktəbində S.Ə.Şirvaninin yenisi üsullu məktəbində oxumuşdur. Sabir 23 yaşında ikən ziyarət adı ilə sayahətə çıxaraq Türküstana, oradan da Qacarlarla getmiş, qısa bir zamanda Nişapur, Səmərqənd, Buxara, Məshəd, Xorasan şəhərlərində olmuşdur.

Qızey Azərbaycana qayıtdıqdan sonra Bakı quberniyası Sünni məclisinin sədri, eyni zamanda Cümə məscidinin baş imamı olmuş Sabir 1901-ci ildə A.Şəhət və Şamaxının digər ziyanları ilə kiçik ədəbi məclis düzəldib, axşamlar klassik şairlərin və ya özlərinin şeirlərin oxuyub müzakirə etmişdir. 1900-cü illərdə Sabirin şeirləri avvalca "Şərqi-Rus", daha sonra "Hayat", "Irşad" qəzetlərində və "Molla Nəsrəddin" jurnalında nəşr olunmuşdur.

1907-ci ildə metbuat və maarif sahəsində çalışmaq, şeir yaradıcılığını daha müntəzəm davam etdirmək üçün Bakıya gələn Sabir bir müddət "Irşad" redaksiyasında korrektor işləmiş ve müəllimlik imtiyazı əldə etmək üçün imtahan verməyə hazırlaşmışdır. 1908-ci il aprelində Bakı quberniya ruhani idarəsində imtahan verən şair mayda Tiflise gedib, Qafqaz Şeyxlişləri idarəsindən "Ana dili" və "Şəriət" müəllimi diplomu almışdır. 1908-ci ilin sentyabrında Sabir Şamaxıda "Ümid" məktəbini açmağa müvəffəq olmuşdur.

1910-cu ilin avvallarında Sabir yenidən Bakıya İsləməyə gələrək avvalca "Zənbur" da çalışmış, az sonra Balaxanıdakı "Nicat" məktəbində dərs demişdir. Müəllimiyyi ilə bərabər, şair Balaxanı neft mədənlərinde işləyən fəhlələrin açıqları "Nur" kitabxanasının fəal üzvü olub. Eyni zamanda, o, Bakıda çıxan "Günəş" və "Həqiqət" qəzetlərinin redaksiyasında işləyib. 1910-cu ilin axırlarında ağır şəkil də xəstələnən Sabir 1911-ci ilin iyulunda vəfat etmiş və Şamaxıda "Yeddi Guşa" da dəfn olunmuşdur.

Onun içtimai-siyasi görüşlərində İslamiyyət və onun yeniləşməsi, türkçülük və milli özünüdürk məsəlesi, insanlıq və insanlığın bəşəri (benəmliləçilik) mahiyyəti mühüm yer tutmuşdur.

Önce, Sabirin İslamiyyət və onun yeniləşməsi, türkçülük və milli özünüdürk məsəlesi, insanlıq və insanlığın bəşəri (benəmliləçilik) mahiyyəti mühüm yer tutmuşdur.

Mirzə Ələkbər Sabirin dünyagörüşündə azərbaycanlılıq və beynəlmiləçiliyin sintezi

Biz bunu şairin Məhəmməd peyğəmbərə, İmam Hüseynə aid yazdığı bir çox şeirlərində görürük.

Məsələn, o, peyğəmbərə həsr etdiyi "Eydi-Movludi-Nəbi" şeirində onun dünyaya gelişini və islam dinini təbliğ etməyə başlamasını dünyadan nücatı kimi qələmə vermişdir. Sabir yazdı:

Aləmə zahir olub mərhəməti-xalıqı-küll,
Aşkar oldu bu gün batını-Quranı-müdil,
Doldu afaqə səfa, oldu cəhan güləşəni-gül,
Mülli-dünya qədəm bası o hadiy-i-stüb.

Çöhreyi-hur işıqlandı cəmalına görə,
Taşı-Kəsra yıklılıq tağı-hilalına görə,
Qızanb rangı-səfəq arizi-alınma görə,
Bəzənib connati-firdövs visalına-göre...1

Peyğəmbərlə yanaşı, İmam Hüseynin (ə) şəhadet yolunun da darindən öyrənilmesinin tərəfdarı olan Sabir "Növhə" adlı şeirində göstərməyə çalışırdı ki, əslində inسانlıq tarixində həmisihe belə faciə hadisələr olmuşdur. Ona görə insanlar bu kimi faciələrdən əsasən nəticə çıxarmamışlar və indi də çıxarmaq istəmirler. O, yazdı:

Əsəyi-aləmin yenə vəzi beləli görsənir!
Yoxsa sabəti-aləmin hyni-zavlı görsənir!

Ayineyi-cəhanda bir surəfi-qəm nümunənir,
Vəqəyi-Nuhdur məgər kim yenə ibtidənir?
Yoxsa sinini-aləmin günəri intihalınır,
Yakı, məhi-məherənin təzə hilalı görsənir!2

Sabirə görə, İmam Hüseyn (ə) apardığı mübarizənin mahiyyətini və məqsədini bildiyi üçün, onu bu yoldan heç bir kimse döndərə bil-

məmişdir. Yəni İmam Hüseyn (ə) kufəlilərin onu Kufəyə hansı meqsədə dəvət etdiyini də, sonralar onların əksəriyyətinin öz dəvətlərinə sona qədər sadıq qalmaya çağlarından xəbərdar olmuşdur. Bütün bunlara baxmayaraq, İmam Hüseyn (ə) islam və dünya tarixinə bir nümunə göstərərək şəhadət yoluna davam etmişdir. Sabir yazdı:

Ay aqlan sabahi-qpm, şam d, aqma bir zaman!
Yəribü Məkkə sərvərin salma bələye ələman!
Gərci iraq cəlb edir miri-hicazi kufiyan,
Leyk bu yolda onların özgə xəyalı görsənir!

Çəkma, dur, ey optarı-qpm! Gör ucalan ənəvəri,
Çəkma diyari-qurbətdə bu vətən əsnişəri,
Düz deyl əhlit-kufenin əhdəri, vəfəri,
Əhd şəkəndir aqibət, gərci vəfəi görsənir!3

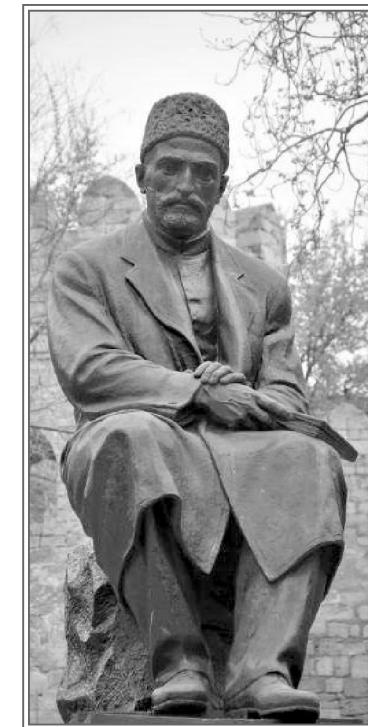
Nəşr etdilər şüari-islami hər diyarə,
Bilittifaq okundi xidmət bu intişər,
Bilməm kim etdi axır islami para-par,
Xalq oldu firqa-firqa, döndü məzaqı-millət!

Kim xidmət etdi, ey dil, islamə, ittihadə?
Kim keçdi başı candan bu məsləki-vəfadə?
Məzəmi-Karbalanı gör, doştu-Neynavəda,
Xiyuşi təbənn etdi bəzli-tifaqı-millət!

Sabir Hüseynə pyerəv olmaq gərək və illa,
Mən müsliməm demək, yetməz səbubə dəvə,
Bax, gör na şövgülə baş verdi əzizi-Zəhra,
Olسا, nolur bu yolda həm iştayağı-millət! 4

Qeyd edək ki, Sabir digər şeirlərində də vaxtilə İsləm dini daxiliində baş vermiş ziddiyyətləri təhlil etməyə çalışmışdır.

Sabir hesab edirdi ki, hazırda da müsəlman xalqları arasında

əlsinəyi-əcnəbiyyəni əzx etməliyiz ki, həm dünya cəhətində və həm axırət cəhətində tərəqqi edib, məsud və bəxtiyar olaq". 6

Sabirin bu fikirləri açıq şəkil-de göstərir ki, o müsəlman türklərinin inkişaf yollarından birini türklükə döñüsü hesab etmişdir-sə, digər yolu və bəlkə bir qədər də daha çox vacib olan yolu İsləmiyyətə görmüşdür. Ona görə də, o, "Zəman nə istəyir? Amma biz..." ("Təzə həyat", sentyabr 1907) məqaləsində açıq şəkildə yazdı ki, müsəlmanlar, o cümlədən müsəlman türklər də ya zamanla ayaqlaşmalıdırlar, ya da onları istiqbalda yaxşı heç nə göz-ləmir. Onun fikrincə, zamanla ayaqlaşmaq və tərəqqi etmək yolunda isə ən ağır üç sınıf (uşaqlar, cavanlar, qocalar) arasında cavanların payına düşür. O, yazdı: "Amma hansı cavanlar? Burası böyük suadır. Cavabına iczimi etiraf ilə bunu deyə bilərem ki, cavanlar rahi-nicata, təriqi səadətə dəll, hadi ola bilər ki, oxumus olalar, ali mədərsələrdə təhsili-elm, təhsili-kəmalat etmiş olalar. Heyf ki, mətəəssüf bunu söyləyə bilərem ki, millətimizin avam cəvanları çox-çoxdur. Millət-dən, milliyyətdən bixəbər olanları daha çoxdur. Nə təssəffüf bir hall! Bundan daha böyük təssətif olunaq burasıdır ki, oxumus cəvanlarımız dəxi əksəriyyət ilə ana dilindən, əqaidi-diniyyələrindən lazıminca xəbərdar ola bilməyib-lər. əcəba, bu təqsir kimdər, oxumuşlarımızdır? Xeyr! Xeyr! Təqsir bizim məktəbsizliyimizdədir. Zira, əsuli-cədidi üzrə təşkil olunmuş müntəzəm məktəblərimiz olmuş olseydi, məkatibi-atiqin ömr zayeedici əsulundan qorxub, hələ ana dili bilməyen, əqaidi-diniyyəsindən xəbərdar olmayan övladlarımız, ümidi istiqlalımız olan övladlarımız xarici məktəblərə verilib, ilmənşkilar təlif edən ri-salələrə mötəqid olmaz idilər. Ey vah, nə qəmli halət, nə yaman rəzalət, aman Allah, bu girdəblər bizi boğur, biz hələ qafıl dururuq. Bu cəhalət bizi odlara yandırır, biz hələ bixəbər qalırıq!" 7

1 Sabir Mirzə Ələkbər. Hophopname. İki cild. II cild. Bakı, 2004, s.59

2 Yenə orada, s.66

3 Yenə orada, s.66

4 Yenə orada, s.56

5 Yenə orada, s.191

6 Yenə orada, s.191

7 Yenə orada, s.205-206